

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджено структуру готовності студента до дистанційного навчання на базі інформаційних технологій. Визначено рівневі, критеріальні характеристики цієї готовності.

Початок третього тисячоліття характеризується активними пошуками нових форм, технологій і засобів навчання. При цьому в якості основи модернізації освіти розглядають інформаційні технології (ІТ). Особливі надії викладачі й учені покладають на дистанційну освіту, яка швидко розвивається як у світі, так і в Україні. Логіка упровадження технологій дистанційного навчання (ДН) в систему підготовки спеціалістів свідчить, що однією із основних є проблема готовності студентів до навчання у нових умовах, дистанційно, оскільки при безумовній перспективності різноманітних форм і моделей ДН спостерігається недостатня якість цього навчання. Тому, з огляду на це, **актуальною** і принципово важливою є проблема формування готовності майбутніх учителів до дистанційного навчання. **Мета** статті – визначити структурні, критеріальні й рівневі характеристики готовності студентів – майбутніх учителів – до дистанційного навчання.

В організацію наукових досліджень і впровадження у педагогічну практику ідей дистанційного навчання зробили внесок А. Андреев, В. Тихомиров, В. Солдаткін, В. Самолов, С. Щенніков, С. Полат, І. Роберт, В. Кухаренко, В. Олійник, О. Пічкара, О. Рибалко та інші.

Проблемам удосконалення навчально-виховного процесу, зокрема інформатизації освіти, присвятили свої роботи учені Б. Гершунський, А. Довгялло, М. Жалдак, Г. Клейман, Є. Маргуліс, Є. Машбиць, Р. Нортон, С. Пайперт, І. Підласий, Й. Ривкінд, Б. Скіннер, Р. Сміт, Р. Тайлер, С. Толман, Є. Горндайк, Дж. Хартлі та інші.

Оскільки в основу ДН покладено самостійну роботу студентів із досягнення освітніх цілей, яка базується, в основному, на застосуванні у навчальному процесі нових інформаційних технологій (НІТ), то формування готовності до дистанційного навчання включає і формування їх готовності до самостійного застосування НІТ у пізнавальній діяльності. У психолого-педагогічних дослідженнях самостійна робота розглядається як метод, як організаційна форма, як спосіб залучення студентів у навчальну роботу, для якої характерною є наявність чітко сформульованого завдання (Н. Басов, П. Підкасистий, І. Підласий, І. Зімня). Самостійна робота у ДН це спосіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності, спосіб її логічної і психологічної адаптації до нових умов. Реалізація ДН у реальних умовах свідчить, що самостійна робота студентів в умовах ДН має свою специфіку, пов'язану з особливостями взаємодії учасників процесу ДН. На нашу думку, самостійна робота студентів в умовах ДН – це їх готовність самостійно і цілеспрямовано розв'язувати чітко визначені освітні завдання на відстані від навчальних центрів із метою підвищення свого теоретичного і практичного рівня у певній галузі знань, що потребує високого рівня самосвідомості, самодисципліни, особистісної відповідальності.

Результати вивчення та аналіз наукових джерел свідчать, що існують різні підходи до визначення поняття "готовність". Зокрема, у словнику із психології готовність визначається як "стан підготовленості, у якому організм налаштований на дію чи реакцію" [1: 2-4]. Структура готовності до дистанційного навчання включає усі ті ж компоненти, що і готовність до навчання взагалі, однак має специфічні особливості, які обумовлені характером діяльності у цих умовах.

Досліджуючи стан готовності студентів до дистанційного навчання, ми розглядали таку готовність як окремий випадок (або як частину готовності) до професійно-педагогічної діяльності. На основі аналізу педагогічних досліджень (Л. Кравченко, В. Симонов, Н. Ходякова та інших) і згідно з теорією С. Рубінштейна [2] про особистість як єдність спонукального і виконавчого, ми визначили поняття "готовність до дистанційного навчання" як складне особистісне утворення. Умовно було виділено у його структурі три взаємопов'язані **компоненти**:

1) **мотиваційний** – який виражає свідоме ставлення студента до технологій ДН і їх ролі у розв'язанні актуальних проблем сучасного навчання, а також бажання майбутнього вчителя використовувати у своїй пізнавальній діяльності ІТ;

2) **когнітивний** – наявність у майбутнього вчителя знань про суть і специфіку ДН, про можливості використання ІТ у педагогічній діяльності, про методи роботи в інформаційному середовищі, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки;

3) **операційний** – це сукупність систематизованих умінь і навичок для застосування технологій ДН, нових інформаційних технологій для забезпечення найбільшої ефективності своєї самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Результати аналізу сучасних досліджень дозволили нам виділити наступні *критерії*, які визначають рівень готовності до ДН на базі ІТ:

- наявність стійкої позитивної мотивації, інтересу до дистанційного навчання, особистісно значущого смислу застосування технологій ДН, бажання здобувати знання з іноземної мови із застосуванням ІТ у навчальному процесі, наявність необхідності у спілкуванні з викладачем та іншими студентами як очно, так і за допомогою засобів НІТ;
- сформованість системи знань, умінь та навичок самостійно навчатися (планувати, організувати та здійснювати контроль), дисциплінованість і відповідальність за результати навчально-пізнавальної діяльності;
- наявність сформованої інформаційної культури, володіння основами знань роботи з комп'ютером і методами застосування комп'ютера та ІТ у своїй навчально-пізнавальній і дослідницькій діяльності.

Для того, щоб успішно навчатися дистанційно, потрібна стійка мотивація, розуміння особистісної відповідальності за результати навчання, інтерес і позитивне ставлення до ДН. Мотивація навчання, інтерес до пізнавальної діяльності, до предмета займають важливе місце серед факторів, які визначають продуктивність дидактичного процесу. Вони впливають на інтенсивність уваги, якість запам'ятовування, розуміння навчального матеріалу, результати мисленнєвої діяльності.

Мотиваційна сфера особистості являє собою складну багаторівневу структуру із централізованою свідомо-вольовою системою управління [3]. Багато педагогів відзначають, що застосування інформаційних технологій у навчальному процесі відіграє самостійну стимулюючу роль: "Сучасна комп'ютерна техніка, самостійна робота з нею, необхідність приймати рішення шляхом вибору, анімація, музика, ігрові елементи, наочна демонстрація студенту його успіху – все це викликає живий інтерес у студентів, сприяє мотивації навчальної діяльності" [4: 72]. Мотивація у дистанційному навчанні може бути декількох видів: пізнавальна, соціальна, економічна, мовна, ділова, комунікативна, особистісна [5].

Наступним критерієм успішного навчання в умовах ДН є навички й уміння самостійно навчатися. До них ми відносимо: навички і вміння планувати самоосвіту; навички і вміння орієнтуватись у науковій і навчальній інформації; навички і вміння роботи з книгою; навички і вміння бібліографічної роботи.

Нові умови навчання породжують взаємну залежність студентів від ступеня інформованості, тому недостатньо уміти самостійно накопичувати і переробляти інформацію, а необхідно засвоювати такі технології роботи з інформацією, які передбачають прийняття рішень на основі колективних знань [6]. Це означає, що студент повинен мати певний рівень професійної культури під час роботи з інформацією, тобто володіти "інформаційною культурою". Інформаційна культура майбутнього вчителя передбачає використання інформаційних технологій для розв'язання задач, які він ставить для досягнення цілей своєї діяльності. Майбутній учитель повинен уміти організувати пошук необхідної інформації із великої кількості джерел (незалежно від місця їх розташування). Крім цього, він повинен уміти працювати з інформацією, структурувати її, систематизувати, узагальнювати і представляти. Студент також повинен уміти спілкуватися з іншими людьми за допомогою сучасних засобів інформації.

Термін "інформаційна культура" вперше з'явився у 70-х роках і означав культуру раціональної й ефективної організації інтелектуальної діяльності людей. Найбільш повно поняття "інформаційна культура" відображає визначення, запропоноване Е. Семенюком: "Інформаційна культура – рівень практичного досягнення розвитку інформаційної взаємодії й усіх інформаційних стосунків у суспільстві, міра досконалості в оперуванні будь-якою необхідною інформацією" [7: 1-7]. Узагальнюючи всі запропоновані визначення поняття "інформаційна культура" з точки зору забезпечення дидактичного процесу з використанням інформаційних технологій в умовах ДН, можна запропонувати таку дефеніцію: інформаційна культура – це широке за змістом поняття, яке поєднує не лише вміння працювати на комп'ютері (комп'ютерна грамотність), виконувати елементарні завдання за допомогою навчальних програм і систем, але й уміння орієнтуватись у сучасному інформаційному просторі, шукати, відбирати і критично аналізувати ресурси Інтернет, спілкуватися за допомогою сучасних засобів комунікації.

Інформаційна культура педагога – це прояв його інформаційної культури в аспекті педагогічної діяльності та системи професійних якостей. Студент, який хоче навчатися дистанційно, повинен бути готовим до застосування засобів НІТ як у якості засобів навчання, так і в якості засобу організації своєї професійної діяльності, засобу автоматизації інформаційно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу й управління освітнім процесом. Крім цього, у нього повинна бути потреба і здатність до самоосвіти і саморозвитку, він повинен уміти самостійно вчитись, усвідомлювати свій індивідуальний стиль навчання, вміння оцінювати досягнутий рівень самостійності й саморозвитку.

Виходячи із критеріїв визначення рівня готовності до навчання дистанційно, ми умовно визначили три **рівні** такої **готовності**:

"*Низький рівень*" характеризується відсутністю мотивації, інтересу до дистанційного навчання і нових інформаційних технологій, навичок самостійної роботи, у тому числі й із застосування ІТ, небажанням застосовувати комп'ютер і засоби ІТ у своїй навчальній і дослідницькій діяльності з вивчення іноземної мови, відсутність прагнення та бажання самостійного пошуку щодо вдосконалення інформаційної культури і комп'ютерної грамотності, несформованість інформаційної культури. У таких студентів готовність до навчання дистанційно із застосуванням НІТ зумовлена певним психологічним бар'єром, слабкою інформаційною культурою або ж її повною відсутністю;

Для "*середнього рівня*" характерна нестійка позитивна мотивація, епізодичний інтерес до технологій ДН і застосування інформаційних технологій у навчальному процесі. Знання сутності та специфіки дистанційного навчання є поверховими. Такі студенти усвідомлюють необхідність вивчення нових інформаційних технологій, однак мають і сумніви щодо ефективності їх застосування у вивченні іноземної мови. Навички самостійної роботи у нових умовах не відпрацьовані. Пошуки шляхів підвищення комп'ютерної грамотності, інформаційної культури, ефективності використання НІТ у своїй навчально-пізнавальній діяльності є короткотривалими і ситуативними. Недостатньо сформована інформаційна культура.

Для "*високого рівня*" характерна наявність стійкої позитивної мотивації, інтересу до технологій ДН, знання сутності та специфіки ДН, бажання вивчати НІТ із метою їх застосування у своїй навчальній, дослідницькій, а потім і у професійній діяльності; прагнення до самостійного здобування знань, володіння навичками і вміннями самостійної роботи і сформованою інформаційною культурою, тверде переконання у необхідності вивчення НІТ і їх позитивного впливу на вивчення іноземної мови.

Емпіричні дослідження здійснювалися на базі Хмельницького національного університету. В експерименті брали участь студенти гуманітарно-педагогічного факультету спеціальностей "Соціальна педагогіка" і "Психологія", всього 380 майбутніх спеціалістів.

З метою діагностування стану готовності студентів до навчання дистанційно були використані методи анкетування, бесіди, спостереження під час навчання. Експеримент мав на меті визначити ставлення студентів до дистанційного навчання з використанням засобів ІТ і можливостей використання ІТ у процесі вивчення іноземної мови (мотиваційний компонент готовності), а також рівень знань, умінь та навичок студентів із застосування інформаційних технологій і комп'ютерної техніки, навичок та умінь самостійної роботи в умовах віддаленості від вузу і викладача, сформованість інформаційної культури (когнітивний та операційний компоненти).

Аналіз результатів опитування, анкетування, спостережень дозволяє говорити про наявність певного інтересу до дистанційного навчання, до комп'ютерних технологій у більшості студентів. Однак ті ж дані свідчать про те, що не всі студенти вірять у ефективність вивчення іноземної мови дистанційно із застосуванням ІТ. Про свій постійний інтерес до застосування НІТ у вивченні іноземної мови засвідчили 48% опитаних. Майже 46% опитаних отримують позитивні емоції від роботи з комп'ютером. З іншого боку, майже половина студентів сумніваються у можливості застосування комп'ютерних технологій у вивченні іноземної мови або зовсім її заперечують. На запитання, як впливає комп'ютер та засоби НІТ на процес навчання, 25% опитаних указали на те, що комп'ютер збільшує навчальне навантаження й обсяг навчального матеріалу, 59% – економить час і дозволяє працювати більш ефективно, 66% – збільшує доступ до інформації. 84% опитаних до початку навчання у ВНЗ мали регулярний досвід роботи з комп'ютерною технікою, 12% студентів охарактеризували цей досвід як епізодичний, 4% – досвіду роботи з комп'ютером не мали. 62% опитаних мають регулярний доступ до Інтернет, 29% – за необхідності знайдуть таку можливість, 9% студентів не впевнені, що зможуть знайти регулярний доступ до всесвітньої мережі.

Результати анкетування та опитування свідчать про те, що більшість студентів мають достатні навички володіння комп'ютером і засобами ІТ (67%). Лише 10% студентів зазначають, що недостатньо володіють цими навичками, але бажають їх удосконалити. 52% студентів вважають дистанційне навчання таким же ефективним, як і традиційне; 26% вважають його більш ефективним, оскільки вони можуть навчатися за власним темпом і графіком і поєднувати навчання з роботою. Решта, 22% студентів, обрали дистанційну форму навчання лише тому, що не мають змоги регулярно відвідувати заняття, або тому, що оплата за навчання менша, ніж на інших формах (очних чи заочних). 75% студентів схильні продовжувати навчання у випадку виникнення складних обставин (дискомфорт через неможливість бачити і очно спілкуватися з викладачем і студентами; дефіцит емоційної взаємодії між студентами, студентами і викладачем; почуття ізольованості, фрустрація, паніка; невміння самостійно, без тиску з боку навчатись, невдоволення результатами свого навчання тощо). 15% не впевнені або не можуть відповісти на це запитання, і 10% напевно не будуть продовжувати навчання за умови виникнення складних обставин.

Результати експерименту також свідчать, що причиною утруднень студентів під час навчання, зниження інтересу більшою мірою пояснюється невмінням організувати і здійснювати самостійне навчання, правильно планувати свій час, а також вибирати основне у матеріалі для вивчення і опрацювати великий обсяг інформації. І хоча 68% студентів не відчують дискомфорту від того, що не мають змоги бачити і безпосередньо спілкуватися з викладачем та іншими студентами, здебільшого, причиною втрати інтересу до навчання, послаблення мотивації є те, що вони не завжди вчасно або нерегулярно отримують допомогу викладача у разі необхідності або реакцію на виконане завдання. Так, 83% студентів хотіли б мати змогу отримувати допомогу викладача упродовж усього процесу навчання у разі виникнення труднощів. 11% така допомога чи роз'яснення потрібні на початку навчального процесу, решті (6%) – у кінці навчання перед тестом, заліком, екзаменом.

На запитання, що, на думку студентів, могло б покращити навчальний процес, 68% відповіли, що бажали б мати можливість обмінюватись інформацією зі своїми колегами по навчанню і з викладачем, 72% хотіли б отримувати аналіз і роз'яснення їх помилок упродовж тижня після надсилання виконаної роботи, 56% надають перевагу більшій кількості обговорень і дискусій із складних питань, 45% бажають мати більше взаємодій із колегами по навчанню. Після урахування мотиваційного, когнітивного та операційного компонентів до "низького рівня" сформованості готовності до навчання дистанційно" умовно ми віднесли 27% студентів, до "середнього рівня" 65% студентів і до "високого" – 8% студентів.

Отже, результати експерименту свідчать про те, що у більшості студентів сформоване позитивне ставлення до дистанційного навчання, наявна психологічна готовність до навчання у нових умовах без можливості бачити і безпосередньо спілкуватися з викладачем, здебільшого сформовані уміння та навички самостійної роботи, у тому числі і за допомогою комп'ютера та ІТ, окрім того, вони вважають ІТ ефективним засобом у вивченні іноземної мови. Однак більшість студентів вважають, що наявне навчально-методичне забезпечення не завжди є ефективним для самостійного вивчення матеріалу, а невчасна або нерегулярна реакція чи відповідь викладача на запитання, відсутність або недостатній аналіз чи роз'яснення помилок у відповідях призводить до втрати інтересу, психологічних розладів і бажання припинити навчання. Значна кількість студентів хоче мати можливість обмінюватись інформацією зі своїми колегами. Причини неефективності дистанційного навчання, труднощі в організації самостійної роботи студентів зумовлені незнанням ефективних прийомів засвоєння знань, невмінням самостійно використовувати здобуті знання для аналізу конкретних ситуацій, безсистемністю знань про культуру розумової діяльності, а також недостатність умінь і навичок самоорганізації й самоаналізу цієї діяльності, мінімальною психічною активністю студентів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці технології підготовки майбутнього вчителя в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Том 1 (А-О): пер. с англ. М.: Вече, АСТ, 2000. – 364 с.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2-х т. – Т. II – М.: Педагогика, 1989. – 328 с.
3. Попов В.А. Кондратьева О.Ю. Изменение мотивационно-ценностных ориентаций учащейся молодежи // Социологические исследования, 1999. – № 6. – С. 96-99.
4. Ильина О.В. Оптимизация самостоятельной работы студентов по овладению иноязычной речевой деятельностью с помощью компьютерных технологий: Дис... канд. пед. наук. – Смоленск, 2002. – 166 с.
5. Hare N., Kling R. Student's Distress with a Web-based Distance Education Course. // CSI Working Paper. WP 00-01-31. March 30, 2000. – P. 77 – 85.
6. Винарик Л.С., Шедрин А.Н. Информационная культура: эволюция, проблемы. – Донецк, 1999. – 144 с.
7. Семенюк Э.П. Информатизация общества, культура, личность // НТИ, 1993. – Сер. 1. – №1. – С. 1 – 7.

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2005 р.

Бурковская Л.Д. Исследование состояния готовности будущих учителей к дистанционному обучению.

В статті досліджена структура готовності студента к дистанционному обучению на базе новых информационных технологий. Определены уровневые, критериальные характеристики этой готовности.

Burkovska L.D. The Investigation of Readiness of Future Teachers for Distance Learning.

The structure of students' readiness for distance learning on the basis of new technologies is investigated. The levels and criteria of this readiness are defined.

